

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

YEARBOOK

ГОДИНА 3

VOLUME III

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Печати Printing

Печатница „2-ри Август“ - Штип	„Vtori Avgust“ - Stip
Тираж - 300 примероци	Printing No 300

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

Tempus Project

University “Goce Delcev” Stip and its Economics Faculty, is a partner in the Tempus project “Entrepreneurship and Local Economic Development”, an EU funded project aimed at improving entrepreneurship education in partner universities in Albania, Kosovo and Macedonia. Its activities started in January 2009 and will finish in July 2012. At the Faculty of Economics Stip, the project has supported intensive study periods by younger members of staff at EU universities and equipped the Faculty with teaching and learning equipment to enhance the students’ learning experience.

The partner universities involved in this Tempus Project are:

- Faculty of Economics, University “Goce Delcev” Stip, MK
- Faculty of Economics and Business Administration, South East European University, MK
- Faculty of Economics - Prilep, University of Bitola, MK
- Faculty of Economics, State University of Tetovo, MK
- Faculty of Economics, University of Tirana, AL
- Faculty of Economics and Agribusiness, Agricultural University of Tirana, AL
- Faculty of Economics, University of Elbasan, AL
- Faculty of Economics, University of Prishtina, Kosovo
- AAB-Riinvest University, Prishtina, Kosovo
- Vrije Universiteit Brussel, BE
- Otto-Friedrich-Universität Bamberg, DE
- University of Macedonia, EL
- Università’ Politecnica delle Marche, Ancona, IT
- Linnaeus University, SE
- University of Ljubljana, SI
- University of the West of England, UK
- University of Wolverhampton, UK
- Staffordshire University, UK (Coordinator)

Professor Dr. Iraj Hashi
Staffordshire University Business School
Project Coordinator
March 2012

**СОДРЖИНА
CONTENT**

проф. д-р Ристо Фотов, м-р Катерина Фотова РЕГУЛАЦИЈА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ: ОСВРТ НА РЕГУЛАЦИЈАТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	11
проф. д-р Трајко Мицески СОЗДАВАЊЕ И ОДРЖУВАЊЕ НА КОНКУРЕНТСКАТА ПРЕДНОСТ НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА ПРЕКУ ГРАДЕЊЕ НА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈА	21
проф. д-р Ристе Темјановски ТРАНСПОРТНИТЕ КОРИДОРИ: ПРЕДИЗВИЦИ И ОГРАНИЧУВАЊЕ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ	33
проф. д-р Круме Николоски, асс. м-р Дарко Лазаров НЕОКЛАСИЧНА ТЕОРИЈА НА ЕГЗОГЕН РАСТ (МОДЕЛ НА SOLOW И SWAN)	45
доц. д-р Александар Костадиновски, доц. д-р Оливера Ѓоргиева Трајковска ПЛАНИРАЊЕ НА ТРОШОЦИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ И РАЗВОЈ	55
доц. д-р Крсте Шајноски OPPORTUNITIES FOR UPHEAVAL IN DEVELOPING MARKET SECURITIES IN MACEDONIA	63
доц. д-р Виолета Мацова ВОВЕДУВАЊЕ НА БАЗЕЛ III: МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ	73
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска КРЕДИТЕН ПАЗАР – КАРАКТЕРИСТИКИ И ФУНКЦИИ	85
Доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, асс. м-р Благица Јованова ИНСТРУМЕНТИ НА ПАЗАРОТ НА КРЕДИТИ	95

доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Никола Милановски ИНФЛАЦИЈАТА КАКО ИЗРАЗ НА НЕРАМНОТЕЖАТА ВО СТОПАНСТВОТО НА ЕДНА ЗЕМЈА	105
проф. д-р Јован Пејковски, асс. м-р Горан Миладинов ОДРЖЛИВОСТА НА ПЕНЗИСКИТЕ СИСТЕМИ: ПРЕДИЗВИЦИТЕ ЗА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	115
доц. д-р Јанка Димитрова ИНВЕСТИЦИОНИ ПРОЕКТИ ФИНАНСИРАНИ ПРЕКУ ЕМИСИЈА НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ	127
доц. д-р Билјана Петревска ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ НА ТУРИСТИЧКАТА ПОБАРУВАЧКА ВО МАКЕДОНИЈА	137
асс. м-р Дарко Лазаров, проф. д-р Ристо Фотов, асс. м-р Душко Јошески ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА SOLOW-SWAN МОДЕЛОТ НА РАСТ.....	147
асс. м-р Душко Јошески, проф. д-р Трајко Мицески КОЛУЗИИ: БЕРТРАНД РЕШЕНИЕ НА ТЕОРЕМАТА НА НЕРАЗЛИКУВАЊЕ ПРЕТСТАВЕНА ОД КОУРНОТ ДУОПОЛОТ, ГОЛЕМАТА PRISONNER’S DILEMMA	157
асс. м-р Тамара Јованов Марјанова, асс. д-р Љупчо Давчев, проф. д-р Ристе Темјановски ФОРМИРАЊЕ НА ЦЕНА ВО ФАЗАТА НА ВОВЕДУВАЊЕ ОД ЖИВОТНИОТ ЦИКЛУС НА ПРОИЗВОДИТЕ.....	165
асс. м-р Благица Јованова, доц. д-р Александар Костадиновски „ЈАЗ ВО ОЧЕКУВАЊАТА“ – АКТУЕЛЕН ФЕНОМЕН ВО СОВРЕМЕНАТА РЕВИЗОРСКА ПРОФЕСИЈА.....	179
Билјана Теохарева-Филипова, проф. д-р Цвета Мартиновска ТЕХНИКИ И АЛАТКИ НА ПОДАТОЧНОТО РУДАРЕЊЕ КАКО ПОДДРШКА НА ПРОЦЕСОТ НА ДОНЕСУВАЊЕ БИЗНИС ОДЛУКИ.....	189

асс. м-р Златко Бежовски, доц. д-р Сашо Коцески ВЛИЈАНИЕТО НА НАДГРАДБИТЕ НА АЛГОРИТМОТ НА ПРЕБАРУВАЧОТ GOOGLE ВРЗ ОНЛАЈН БИЗНИСИТЕ	199
Асс. д-р Љупчо Давчев, асс. м-р Тамара Јованов-Марјанова УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИНВЕСТИЦИСКОТО БАНКАРСТВО ВО ФИНАНСИСКАТА ИНДУСТРИЈА	211
асс. м-р Влатко Пачешкоски, асс. м-р Емилија Митева-Кацарски ПРОЦЕСОТ НА ЕКОНОМСКА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ВО СВЕТСКАТА ЕКОНОМИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ВИРТУАЛИЗАЦИЈА.....	219
асс. м-р Емилија Митева-Кацарски, асс. м-р Влатко Пачешкоски АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИТЕ НА УВОЗНИТЕ КВОТИ	231
асс. м-р Марина Радосављевиќ-Бојчева, асс. м-р Зоран Темелков, асс. м-р Костадинка Чабулева ГЛАВНИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ НА ИПАРД ПРОГРАМАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	239
асс. м-р Елена Николова КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ: УЛОГАТА НА ОДБОРОТ НА ДИРЕКТОРИ	247
м-р Василка Габер, асс. д-р Стеван Габер УЛОГАТА НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО ТЕКОТ НА НАЈГОЛЕМАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА НА XXI ВЕК	257
м-р Билјана Цоневска ПРЕДДРУШТВО - КАКО ЗНАЧАЈНА ФАЗА ЗА ПРАВИЛНО ОСНОВАЊЕ НА КАПИТАЛСКИ ДРУШТВА	271

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред вас е третото издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Зборникот претставува потврда за остварувањето на целите на Економскиот факултет, а тие се образование на научно-стручни кадри од областа на меѓународна економија, здравствен менаџмент, финансиски менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на Европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научноистражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот. Особено радува фактот што со свои трудови се пројавуваат нашите млади научноистражувачки кадри.

Штип, јуни 2012 година

Проф. д-р Ристо Фотов

РЕГУЛАЦИЈА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ: ОСВРТ НА РЕГУЛАЦИЈАТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

проф. д-р Ристо Фотов, м-р Катерина Фотова

Abstract

Commercial banks are the most important segment of the financial system in most transition and developing countries, including the Republic of Macedonia. Their influence on the economic growth and on the overall state of the financial system is crucial, that is why they are the most analyzed institutions in the financial markets. They have a vital role in transforming savings into investment, mediating between the deponents, and the investors, and hereby acting as accelerator of economic growth and wealth. Their influence on the economic growth and prosperity in every country, is the explanation for the very strict both national and international bank regulation. The regulation tends to control and, when possible, to minimize the amount of risks taken by the banks, in order to provide a safe and secure banking system, which will benefit both deponents and banks itself.

Regulation, both national and international, has failed to predict and react to the global financial crisis from 2008. It is considered that the process of deregulation in the US has been the main factor for its occurring. The banks in the United States have undertaken many off-sheet activities, thereby making it harder for the regulators to regulate the banking market. The ongoing development of many financial innovations and derivatives has also helped the spreading of the crisis all over the world, and in the global economy.

The regulation of the banking sector in the Republic of Macedonia is a primary role of the National bank of Macedonia (NBRM). NBRM is also the supervising authority in the country, and has done a very good job these past few years, since the Great recession of 2009 has almost missed the Republic of Macedonia.

The Great Recession has left many opened questions though, referring especially to stricter regulation, greater and more often controls of banking activities, and understanding the importance and the crucial role of regulation in the financial market, which will be brought closer to You with this paper.

Вовед

Здравиот банкарски и пошироко финансиски систем, заедно со политичката (не)стабилност на една земја се главни фактори за одредување на т.н. country risk. Токму затоа на регулацијата на финансиските пазари се обрнува огромно внимание. Банките, поради својата привилигирана положба на финансиските пазари, како финансиски посредници кои сè уште го држат приматот отсекогаш биле и сè уште се доста актуелна тема помеѓу економистите. Дотолку повеќе, темата за улогата на банките врз економијата никогаш не била поактуелна од денес, особено по започнувањето на глобалната финансиска криза од 2008 година и со пукањето на балоните од пазарот за недвижности, и преносот на кризата на глобално ниво, со зачудувачка брзина и размери, економистите уште еднаш ја потврдија лекцијата дека регулацијата на банките е неопходна. Оваа криза беше најголемата финансиска криза којашто го потресе светот по Големата депресија (1929-1933), а поради тоа нејзините ефекти сè уште се чувствуваат во светската економија и многумина ја нарекуваат Големата рецесија.

Иако темата за значајната улога на банките во економијата е непресушна, сепак таа никогаш не била поинтригантна од денеска. Имено, по укинувањето на Глас-Стигаловиот акт во САД во 1999 година, а со тоа и бришењето на разликите помеѓу инвестиционите и комерцијалните банки, комерцијалните банки почнале активно да се впуштаат во активности на инвестиционо банкарство, а со тоа и презеле огромни ризици. Особено спремноста за преземањето ризици од страна на финансиските институции се манифестираше во областа на недвижностите, дериватните пазари, преценетите акции и банкарските заеми.¹ Сето ова, во комбинација со неадекватна регулација на банкарскиот и воопшто финансискиот сектор, довело до растење на многубројните меури, особено растот на цените на недвижностите и цените на финансиските инструменти. Но, нормално, растењето на меурите не е бесконечно, па така прв колабирал пазарот на недвижности и пазарот на хипотекарни кредити. Оттаму, кризата се прошири во сите сектори во економијата, во светски рамки. Несомнено, оваа финансиска криза ќе остави трајни и длабоки ефекти врз цените на средствата, производството и вработеноста.²

1) Проф. д-р Михаил Петковски, „Глобалната финансиска криза (2007-2009) како предизвик за економската политика”

2) Проф. д-р Михаил Петковски, „Глобалната финансиска криза во 2008 година-причини и последици”

Регулација на комерцијалните банки

Со оглед на обемноста на операциите кои ги извршуваат, ризиците кои ги преземаат при нивното работење, и нивното значење за економијата, сосема природно, комерцијалните банки се едни од најрегулираните финансиски институции, а воедно и банкарството е најрегулирана активност од сите бизниси. Банките имаат посебно место во рамките на економскиот систем, и затоа државата настојува да го спречи нивното можно неразумно однесување, со кое тие би се ангажирале во премногу ризични активности.³ Имено, државата е заинтересирана да го заштити финансискиот систем од нестабилност и е заинтересирана за благосостојбата на своите граѓани.

Банките како финансиски институции се значајни, бидејќи нудат витални услуги на речиси сите сектори во економијата. Главните подрачја кои се специјалност на банките вклучуваат: информациски услуги, ликвидносни услуги, давање кредити, пренос на средства во странство, посредување во деноминација и услуги на платен промет.⁴ Неуспехот во нудење на овие услуги или пак нивен прекин може скапо да се одрази врз домаќинствата и компаниите. Токму поради тоа, депозитните институции се регулираат на државно ниво, за да се обезбеди заштита на економијата и општеството во целост.

Државни институции ги контролираат и регулираат банките насекаде во светот, од проста причина што комбинацијата на заеми финансирани од депозити, историски, отсекогаш била варијабилен микс, којшто води кон банкарска паника.⁵ Имено, доколку банкарскиот систем стане инсолventен се раѓаат потенцијално високи трошоци, бидејќи кредиторите стануваат неликвидни и информациите за заемобарателите се изгубени. Инсолventноста на банкарскиот систем резултира од банкарската паника, настан кога голем број штедачи масовно си ги подигаат своите депозити од банката, а бидејќи банката веќе ги инвестирала тие средства во подолгорочни кредити, кои не се толку ликвидни, таа не е во можност веднаш да им ги исплати депозитите и доаѓа до тешка ситуација, каде што мора да побара државна помош или да пропадне. Токму затоа, банкарската регулација е една од најбитните аспекти во банкарскиот сектор.

3) Проф. д-р Горан Петревски: „Управување со банките“, Скопје 2008, стр.48

4) Anthony Saunders, Marcia Millon Cornett: “Financijska trzishta i institucije”, Zagreb, 2006

5) Gary Corton, “Bank regulation when ‘banks’ and ‘banking’ are not the same”, Oxford review of economic policy, vol 10, no 4

Причини за регулација на банките

„Слободен за натпревар“ значи исто што и „слободен за пропаст“, барем кога станува збор за банкарскиот сектор.⁶ Бидејќи неуспехот на која било финансиска институција води кон рушење на довербата на јавноста во системот, постои потенцијален конфликт помеѓу двете цели на регулацијата: натпреварот и ефикасноста, и сигурноста и стабилноста на системот. Регулаторните власти се обидуваат да ги балансираат овие цели, преку издавање на голем број регулативни мерки, преку кои ги контролираат банките и другите финансиски институции.

Во банкарскиот сектор постои јака пазарна конкуренција, која уште повеќе врши притисок врз банките за остварување на што подобри резултати. Без пруденцијалната контрола и супервизија на банките и другите финансиски институции, дерегулацијата во сферата на банкарството и финансиите би можела да доведе до системски банкарски и финансиски кризи. Системскиот ризик во банкарството ја претставува опасноста од прелевање на загубите од една банка во целиот банкарски сектор, или пошироко, од една земја во други земји во светот. Имено, банкарството на една поголема банка може да доведе до верижна реакција и потрес, и да го размрда целиот финансиски и банкарски систем. Притоа, постои опасност кризата во банкарскиот систем да се пренесе во реалниот сектор на економијата.

Значи, кога некоја банка е лошо раководена, и кога нејзината финансиска состојба е сериозно влошена, таа треба да ја плати цената на неуспешното работење, т.е. регулаторите не треба да се обидуваат да ја спасат.⁷ Сепак, ова треба да се сфати релативно, затоа што регулаторите веднаш реагираат доколку станува збор за голема и влијателна банка, чие пропаѓање би можело да доведе до системска банкарска криза. Во оваа смисла е формулиран слоганот “too big to fail” (премногу голема за да пропадне), што значи дека одредени средни и големи банки намерно влегуваат во морален hazard, т.е. преземаат поголеми ризици во своето работење поради тоа што се убедени дека во случај на неуспех, државата ќе ги спаси (bail-out).⁸ Поради ова, креирана е прудентна контрола на банките и редовен оперативен мониторинг на нивното работење од страна на специјални државни институции, со цел банките да се однесуваат во склад со правилата и да се спречи нивното претерано преземање ризици.

6) “Free to compete” means “free to fail”-стр.307, Burton, Lombra, „The Financial System and the economy-principles of money and banking“, 2006

7) Проф. д-р Горан Петревски „Управување со банките“, Скопје 2008, стр.51

8) Milutin Cirovic „Bankarstvo“, Beograd 2001, str.364

Меѓународна банкарска регулација

Зголемената глобализација на светските финансиски пазари и растот на интернационалните банкарски активности ја наметнаа потребата од меѓународна регулаторна и супервизорска рамка. Меѓународна координација на претпазливо регулирање на банкарството на глобално ниво е во последно време од огромна важност. Голем број на аргументи се наклонети кон глобалната координација на промислени регулаторни прописи:

Прво, политичарите, банкарското раководство и регулаторите признаваат дека проблемите со глобалните институции и пазари може да ја нарушат стабилноста на меѓународниот финансиски систем, и оттука, средината во која функционираат сите банки.

Второ, ако една филијала или подружница на банка е сместена во друга земја, се јавува прашањето која надзорна власт би имала јурисдикција врз таа филијала. Некои државни регулатори ќе сакаат да се осигурат дека прекуокеанската работа на банката ги задоволува нивните надзорни стандарди, бидејќи странската операција може да биде тешка за набљудување, а може да влијае врз извршувањето на фирмата-мајка. Властите од земјата-домаќин се загрижени поради ефектот на неуспех кој може да го има една странска банка врз довербата во нејзиниот банкарски систем. Тие би сакале да ја видат странската филијала под адекватен надзор, но не би биле во можност да соберат доволно информации за работата на фирмата-мајка. Токму од овие причини, ефективната меѓународна координација ќе успее само доколку постои добра комуникација меѓу надзорните власти.

Трето, ако се бара сите мултинационални банки да ги задоволуваат истите глобални прописи, трошоците за услугите би биле слични. Значи, глобалниот пристап за прописите може да помогне да се израмни конкурентното поле на игра за банките со меѓународните операции.

Регулација на банките во Република Македонија

Како основен предуслов за растот и развојот на секоја национална економија претставува здрав, стабилен и сигурен финансиски систем. Имајќи го предвид фактот дека загубите или неуспехот на некоја финансиска институција влијаат на здравоста на целиот финансиски систем, потребна е строга регулација и супервизија на работењето на финансиските институции, а особено на банките како депозитни институции. Всушност, со постоењето на супервизорски правила и стандарди, и правила на однесување на финансиските институции, се обезбедува контролирано преземање ризици од страна на банките, а со тоа

и постабилен финансиски систем, односно помала веројатност за потреси и финансиски кризи.

Овластен супервизорски орган на депозитните институции во Македонија е НБРМ, која освен супервизор е и регулатор. Таа донесува одлуки, прописи, пропишува методологија, форма, содржина, начин и рокови во кои банките и штедилниците ги доставуваат податоците до Народна банка.

Основните регулативни правила и стандарди се опфатени во *Законот за банки од 2001 година*. Според член 63 од тој Закон, банките се должни да располагаат со адекватно ниво на сопствени средства, во зависност од природата, видот и обемот на финансиските активности и висината на ризиците кои произлегуваат од извршувањето на тие активности. Освен тоа, во Законот за банки се застапени и сите мерки, коишто може да ги преземе Централната банка, доколку банките не ја почитуваат регулативната рамка, и тоа: редовни мерки, дополнителни мерки, воведување на администрација, повлекување на согласностите и дури до одземање на дозволата за работа. Во почетокот на јуни 2007 година, усвоен е нов Закон за банките, кој квалитативно е подобрен и унапреден, во однос на стариот, и со него се обезбедува значајно усогласување и приближување кон прописите на новите Базелски стандарди, но и поголема усогласеност со европските директиви од областа на банкарството.⁹

Регулаторните органи посветуваат големо внимание и на капиталот на банките, поради грижата за сигурноста и стабилноста на банкарскиот систем, спречувањето на системска банкарска криза и намалување на ризикот од морален hazard.¹⁰ Секако, како и сите други регулативи, и овие се целосно опфатени во Законот за банки. Така, со овој закон (член 15 од него) е пропишан и минималниот износ на почетен капитал на комерцијалните банки, кој изнесува 310.000.000,00 денари. Освен тоа, доколку банките сакаат да се впуштат во одредени финансиски активности, тие мораат да располагаат со 560.000.000,00 денари сопствени средства, и во текот на целокупното работење и постоење на банките, нивниот капитал не смее да падне под пропишаниот со закон износ. Во однос на капиталот потребен за покривање на ризиците се зема меѓународниот стандард за минимална стапка на адекватност на капиталот од 8% и таа е подетално образложена во Одлуката за методологија за утврдување на стапката на адекватност на капиталот. Сепак, според член 65 од Законот за банки, гувернерот има овластување да побара повисока стапка на

9) НБРМ, Извештај за финансиската стабилност на Република Македонија во 2006 година, Скопје 2007

10) Проф. д-р Горан Петревски, „Управување со банките“, Скопје 2008, стр. 354

адекватност за одредени банки, доколку тоа е потребно поради природата, видот и обемот на активностите што ги врши банката и ризиците на кои е изложена како резултат на тие активности. Доколку стапката на адекватност на капиталот падне под минимумот од 8 %, банката мора да обезбеди дополнителен капитал. Меѓутоа, доколку таа падне под 2%, тогаш банката се прогласува за несолвентна. Македонските комерцијални банки, поради конзервативноста во нивното работење, далеку ја надминуваат минималната стапка на адекватност на капиталот од 8%. Тие поседуваат доволно капитал, со оглед на ризиците кои ги преземаат, а особено групата на мали банки има далеку повисока стапка на адекватност на капиталот, во споредба со групата големи банки во земјата.

Супервизија на комерцијалните банки во Република Македонија

Супервизијата е тесно поврзана со регулацијата, но овие два поима означуваат различни нешта.¹¹ Всушност, со регулацијата се донесуваат законски и подзаконски прописи, акти што се однесуваат на различни аспекти на банкарското работење, како што се големината на капиталот, организациската структура на банките, активностите кои банките можат да ги извршуваат, управувањето со ризиците и слично. Со супервизијата се врши надзор на работењето на банките со цел да се оцени нивната сигурност, стабилност, како и да се процени дали тие ги почитуваат поставените регулативни правила. Регулацијата и супервизијата се поврзани во смисла на тоа дека се извршуваат од страна на истата институција-Централната банка, која ги носи регулативните правила и принципи, а потоа врши перманентен надзор за да увиди дали банките ги почитуваат истите.

Банкарската супервизија како концепт во Македонија се појавила во втората половина од 1992 година, во времето кога банкарскиот систем почна да се реформира, т.е. трансформира во пазарно ориентиран банкарски систем. Дотогаш функционираше т.н. инспекциски контроли, кои биле заменети со супервизорска контрола и стандарди за работењето на банките и штедилниците во државата.

Во извршувањето на супервизорската функција, НБРМ денес применува низа супервизорски стандарди кои се базираат на меѓународните стандарди и практики, воспоставени од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија.

Основната цел на Народна банка на Република Македонија при извршувањето на супервизорската функција е одржување на сигурен и стабилен банкарски систем и заштита на интересите на штедачите и другите кредитори кои имаат вложено сопствени средства во банките.

11) Проф.д-р Горан Петревски, „Управување со банките“, Скопје 2008, стр.58

Супервизорската функција Народната банка на Република Македонија ја остварува преку:¹²

- Перманентно вонтеренско следење на работењето на банките со прибирање и анализа на извештаите и податоците кои се доставуваат до НБМ;
- Непосредна целосна или делумна контрола која се извршува во банките, односно контрола на нивното работење со непосреден увид во нивната документација и во воспоставените системи и процедури;
- Одржување контакти со членовите на органите на банката и со ревизорското друштво;
- Соработка и размена на информации со други супервизорски органи.

Во рамките на теренската супервизија, Народната банка на Република Македонија прави проценка на системот за внатрешна контрола и на адекватноста на техничката, организациската и кадровската екипираност на банките за одговор на предизвиците наметнати од засилената кредитната активност на банките. Имајќи ја предвид динамиката на кредитните пласмани, особено кредитната експанзија пред финансиската криза, НБРМ со посебно внимание го следи начинот на кој банките управуваат со кредитниот ризик, особено во доменот на кредитирањето на физичките лица, каде што кредитната експанзија е доста нагласена.

Заклучок

Регулацијата е од клучно значење во финансискиот систем, поради функциите кои ги извршуваат финансиските посредници и нивното влијание во економијата. Токму затоа, особено по избивањето на глобалната финансиска криза во 2008 година, голем акцент се става на регулаторните органи, нивната работа и усовршување на регулаторните акти и принципи, кои се зголемија и на национално и на меѓународно ниво. Доколку кон крајот на деведесеттите од минатиот век се работеше на дерегулација и банките се ангажираа во огромен број вонбилансни активности, денеска банките се во незавидна положба, принудени голем дел од своите активности да ги извршуваат согласно со построгите критериуми на националните и меѓународните регулатори.

Сепак, за среќа, банките во Македонија беа во поволна позиција и за време на кризата и по неа, поради недоволната развиеност на финансиските пазари и неможноста да инвестираат во токсични финансиски продукти и финансиски иновации. Токму неразвиеноста е она што, до некоја мера, ја спаси македонската економија и целокупниот банкарски систем од пропаст.

12) <http://nbrm.mk/default.asp?ItemID=616B3B56A9FE374A93A32B31DF6560C6>

Користена литература

- Anthony Saunders, Marcia Millon Cornett : “Financijska trzishta i institucije”, Zagreb 2006
- Aspachs Oriol, Nier Erlend, Tiesset Muriel, “Liquidity, banking regulation and the macroeconomy- Evidence on bank liquidity holdings from a panel of UK-resident banks”, February 2005
- Čirovič Milutin -“Bankarstvo”, Beograd 2010
- Corton Gary -“Bank Regulation when ‘Banks’ and ‘banking’ are not the same”, Oxford review of economic policy, vol.10 no.4
- CRPM -“Macedonian Banking System and changes in regulation-occasional paper no.11”, Скопје, март 2007
- Francis William, Osborne Matthew -“Bank Regulation, capital and credit supply: Measuring the Impact of Prudential Standards”, UK Financial Services Authority, септември 2009
- Goshev Petar -“Macedonia’s prudent monetary and fiscal policy”, 2009
- Hahn Franz, “The New Basel Capital Accord (Basel II)from a Macroeconomic Point of View”, WIFO, Austrian Economic Quarterly 2/2003
- Heremans Dirk- “Regulation of Banking and Financial Markets”, 1990
- J.R.Barth, G.Caprio Jr., R.Levine- “The regulation and Supervision of Banks around the World- A New Database”, World Bank, април 2001
- Koshak Marko- “Buduchnost regulacije finansijskog sektora”, maj 2009, Ekonomski fakultet Ljubljana
- Seater John J. -“Optimal Bank Regulation and Monetary policy”, 2000
- Selvavinayagam K.- “Financial analysis of banking institutions”, FAO Investment centre, 1995
- Давков Игор – „Еволуција на регулативата за адекватност на капиталот”, НБРМ, Скопје
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2005 година”
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2006 година”
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2007 година”
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2008 година”
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2009 година”
- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија во првото полугодие од 2010 година”, октомври 2010

- НБРМ – „Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија за 2010 година”, април 2011
- НБРМ, „Измени на Базелската капитална согодба (воведување на Базел 3) и прелиминарни проценки за нивното влијание врз адекватноста на капиталот на банките во Република Македонија”, Скопје, ноември 2010
- НБРМ, Индикатори за финансиска стабилност на банкарскиот систем на Република Македонија, 2001-2011
- Николоска Благица, „Анализа на улогата на банкарскиот систем во економскиот раст- Случајот на Македонија“, НБРМ 2010
- Петковски Михаил – „Банкарските системи во транзиционите економии и глобалната криза во 2008 година: добрите страни на неразвиеноста”, Скопје, 2009
- Петковски Михаил – „Финансиски пазари и институции”, Скопје, 2009
- Петревски Горан – „Управување со банките”, Скопје, 2008
- Трпески Љубе – „Банкарство и банкарско работење”, 2010, Скопје
- Хефернан Шила – „Современо банкарство”, Скопје, 2009
- Целеска Фросина, Презентација за макропрudentните мерки на НБРМ, 17.3.2011, март 2011, НБРМ